УДК 372.881.111.1
DOI: 10.15587/2519-4984.2025.334436

РОЛЬ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ю. О. Шинкевич

The article raises the problem of determining the role of dialogical speech of younger schoolchildren in the process of forming their foreign language competence. To this end, the essence and features of dialogical speech of primary school students are clarified, which is characterized as the result of active speech interaction, which involves the use of communication skills to exchange information and form communicative relationships. Saturation with facial expressions, gestures, intonations, emotional reactions; the predominance of simple speech constructions and the active formation of the ability to create new ones; motivation of dialogical speech are highlighted among the features of dialogical speech of younger schoolchildren. Foreign language competence of a younger schoolchild is considered in the study as a synthesis of theoretical and practical components (knowledge, skills, abilities) necessary for effective speech interaction in order to understand and implement foreign speech. The components of foreign language competence of younger schoolchildren are: knowledge, techniques, skills of foreign language communication, as well as communicative abilities. The formation of foreign language competence of younger schoolchildren by means of dialogical speech provides a communicative approach to learning a foreign language, which is currently leading in the new Ukrainian school. It has been proven that dialogical speech is an important factor in the formation of foreign language competence of younger schoolchildren, as it provides practical orientation, motivation, and ease in the process of learning a foreign language. It has been found that the main factors influencing dialogical speech on the formation of foreign language competence of younger schoolchildren are: expansion of vocabulary, literacy and ethics of communication; development of non-verbal communication skills; development of the ability to effectively interact with native speakers; improvement of the ability to reflect and empathize

Keywords*: *dialogue, dialogical speech, speech activity, communication, communicative interaction, foreign language communicative competence, communication, foreign language skills, primary education, younger school student

How to cite:
Shynkevych, Y. (2025). The role of dialogical speech in the formation of another language competence of younger school students. ScienceRise: Pedagogical Education, 3 (64), 43–48. http://doi.org/10.15587/2519-4984.2025.334436

© The Author(s) 2025
This is an open access article under the Creative Commons CC BY license

1. Вступ

Сучасне полікультурне суспільство вимагає досконалого оволодіння навичками іншомовної комунікації, що в майбутньому може забезпечити особистості стабільне професійне зростання, конкурентоздатність та подальший розвиток міжкультурної компетентності. Початкова освіта має безпосередній вплив на формування іншомовної компетентності особистості, адже саме на цьому етапі навчання відбувається активізація усного (діалогічного й монологічного) та писемного мовлення дитини, стрімкий розвиток словникового запасу, формування базових навичок іншомовної комунікації.

Уміння вести діалог – одне із найважливіших умінь сучасної особистості, саме тому діалогічне мовлення набуває особливого значення для її загального розвитку та забезпечує ефективність формування іншомовної компетентності.

Незважаючи на важливість розвитку діалогічного мовлення, сучасні учні початкової школи не вміють вести діалоги, характеризуються низьким рівнем розвитку навичок іншомовного спілкування та міжкультурної комунікативної етики. На зазначені факти значно вплинули останні події в країні, зокрема епідемія коронавірусу та війна, внаслідок чого більша частина навчального процесу відбувається в онлайн форматі. За таких умов учні не мають можливостей для повноцінного розвитку навичок діалогічного мовлення на уроках англійської мови, а отже, знижуються показники сформованості іншомовної компетентності. Загальновідомо, що живе спілкування та міжособистісна комунікація дозволяють легше здійснювати мовленнєву діяльність, адже ґрунтуються на особистих мотивах, інтересах комунікантів, емоційних реакціях та поведінці, завдяки чому вивчення іноземної мови перетворюється на цікавий та захопливий процес. Крім цього, багато педагогів надають перевагу монологічному викладу навчального матеріалу та поповненню іншомовного словникового запасу учнів шляхом вивчення ними напам'ять

нових слів. Проте значно ефективнішим, на нашу думку, є метод вивчення іноземної мови на основі побудови «живих» діалогів та тренування навичок спілкування у різних мовленнєвих ситуаціях. Відтак вважаємо за доцільне більш детально вивчити роль діалогічного мовлення у формуванні іншомовної компетентності молодших школярів.

2. Літературний огляд

Аналіз досліджень, здійснених вітчизняними та зарубіжними вченими, дозволяє говорити про підвищений інтерес науковців до теми формування іншомовної компетентності молодших школярів та вплив діалогічного мовлення на цей процес. Так, О. Мартіна розглядає діалогічне мовлення дітей молодшого шкільного віку як основу організації спілкування загалом, а метою навчання мови вважає не мовленнєву діяльність, а саме спілкування мовою, яка вивчається. [1] С. Цибульська основною формою комунікативної взаємодії на уроках вивчення мови називає саме навчальний діалог, що, на її думку, посідає вагоме місце у системі формування загальної комунікативної компетентності сучасної особистості [2]. Різновиди та методи формування діалогічного мовлення у початковій школі досліджували у своїх працях С. Парфілова, Т. Череповська, О. Шаповалова. Авторки акцентували увагу на розвитку діалогічного мовлення засобами активної групової взаємодії [3]. Різнобічну характеристику діалогічного мовлення можемо знайти у роботі В. Черниш, [4] згідно з якою діалогічне мовлення розглядається із педагогічної та психологічної точок зору.

Науковиця розкриває взаємозв'язок іншомовного діалогічного мовлення та іншомовної компетентності і пропонує використання терміну «компетентність у діалогічному мовленні», що включає в себе знання, вміння, навички та комунікативні здібності.

Проте наявні дослідження ролі діалогічного мовлення у процесі формування іншомовної компетентності молодшого школяра, на наш погляд, не є вичерпними та потребують деталізації.

3. Мета та завдання дослідження.

Метою дослідження є визначення ролі діалогічного мовлення у формуванні іншомовної компетентності молодших школярів.

Для реалізації мети дослідження були поставлені такі завдання:

1. розкрити сутність та особливості діалогічного мовлення учнів початкової школи під час вивчення іноземної мови;

2. проаналізувати зміст та процес формування іншомовної мовленнєвої компетентності молодших школярів на основі розвитку їх діалогічного мовлення;

3. визначити фактори впливу діалогічного мовлення на формування іншомовної комунікативної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

4. Матеріали та методи

Виконання поставлених завдань зумовило використання таких взаємопов'язаних методів дослідження:

– методи теоретичного аналізу, синтезу та порівняння дозволили опрацювати результати уже наявних наукових досліджень та дефінувати поняття «діалогічне мовлення», «іншомовна компетентність»;

– методи систематизації та узагальнення даних було використано під час опису результатів дослідження та формування самостійних висновків.

Пошук джерел інформації дослідження здійснювався за допомогою таких ресурсів: ResearchGate, Google Scholar, CORE, Scopus тощо, що дозволило розширити коло наукових думок шляхом використання матеріалів досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених; електронні репозитарії (Електронний каталог бібліотеки ПНПУ ім. В. Г. Короленка) закладів вищої освіти та наукових установ.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Нова українська школа використовує комунікативний підхід до навчання іноземної мови у початковій школі, тобто вивчення мови відбувається безпосередньо через спілкування, а провідним видом діяльності виступає мовленнєва діяльність учнів, що є основою діалогічного мовлення. Навички іншомовного діалогічного мовлення – це найбільш важливі навички, адже вони суттєво впливають на формування іншомовної компетентності, рівень якої, в свою чергу, визначає загальний рівень культури та подальшу соціальну роль сучасної особистості. Діалогічне мовлення прийнято вважати формою комунікативної взаємодії двох або більше комунікантів, за якої кожен із учасників взаємодії може бути як мовцем, так і слухачем.

Характерними ознаками діалогічного мовлення О. Мартіна [1] вважає його вмотивованість, (тема та мета комунікації) емоційну забарвленість, (кожен мовець передає свої думки, емоції, почуття за допомогою певних слів, вигуків, інтонацій тощо) усвідомленість сприйняття, спонтанність (діалогічне мовлення неможливо спланувати заздалегідь). Діалогічне мовлення має місце в конкретній ситуації спілкування та виступає її результатом. Воно є активною формою мовленнєвої діяльності, тому сприяє розвитку самостійності формулювання висловлювань, розвиває мислення, увагу, комунікабельність дітей молодшого шкільного віку [2]. Звідси можемо зауважити, що мета діалогічного мовлення, в тому числі, іншомовного – формування здатності спілкуватися іноземною мовою та використовувати навички іншомовної комунікації у повсякденних ситуаціях.

С. Парфілова, О. Шаповалова та Т. Череповська на основі досліджень М. Лісіної пропонують визначати діалогічне мовлення молодших школярів як комунікативну діяльність, спрямовану на формування міжособистісних взаємин, що характеризується різноманіттям, нестандартністю і нерегламентованістю комунікативних дій та емоційною насиченістю змістового наповнення діалогу. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів, на їх погляд, є процесом вирішення комунікативних завдань з метою їх подальшого обговорення та обміну думками [3].

Відтак можемо визначити діалогічне мовлення молодшого школяра як процес та результат активної

комунікації, що передбачає застосування навичок спілкування з метою обміну інформацією та формування комунікативних взаємозв'язків.

Окреслимо особливості діалогічного мовлення дітей молодшого шкільного віку. Насамперед варто зауважити, що діалогічне мовлення дітей цього вікового періоду насичене мімікою та жестами, емоціями та інтонаціями. Воно охоплює вміння ставити і розуміти прості запитання іноземною мовою та відповідати на них, проговорювати діалог у різних ролях на теми, що стосуються побутових ситуацій, уміння ініціювати та підтримувати розмову. Формування іншомовного діалогічного мовлення молодших школярів починається із відтворення окремих реплік за зразком та їх поєднання, наступним етапом є побудова власних висловлювань у знайомих ситуаціях, і нарешті – формулювання та використання в мовленні самостійних висловлювань з іноземної мови. Діалогічне мовлення становить підґрунтя для реалізації компетентнісного підходу до вивчення молодшими школярами іноземної мови, а отже, – до формування їх іншомовної компетентності.

Основною метою формування іншомовної комунікативної компетентності молодших школярів на основі розвитку їх діалогічного мовлення наразі є «розвиток в учнів здатності здійснювати усномовленнєве спілкування у діалогічній формі у різноманітних ситуаціях». Тобто учень початкової школи повинен володіти такими мовленнєвими вміннями діалогічного мовлення, як: запитати інформацію про те, що або хто це; скільки йому років; який він. Важливим моментом є формування умінь використовувати в іншомовному діалогічному мовленні форми привітань, звертань, вигуків із дотриманням правил мовного етикету, відповідно до мови, що вивчається [4].

Загальновідомо, що іншомовна компетентність є однією із найважливіших для сучасної особистості, тому спробуємо трактувати зазначене поняття. Під комунікативною компетентністю особистості прийнято розуміти сукупність її знань та навичок ефективно використовувати власні мовні ресурси для розуміння інформації та обміну нею з іншими людьми в різних в соціальних ситуаціях. Комунікативна компетентність охоплює наявні мовні ресурси особистості та способи, якими вона може ці ресурси використовувати [5].

Отже, можемо говорити про те, що іншомовна компетентність молодшого школяра є синтезом теоретичних знань та практичних навичок здійснення ефективної іншомовної мовленнєвої взаємодії, що включає в себе розуміння та продукування іноземного мовлення з метою подальшої успішної самореалізації. Структура іншомовної компетентності учнів початкової школи складається із знань, умінь, навичок іншомовного спілкування, а також комунікативних здібностей. Спробуємо охарактеризувати іншомовну компетентність молодшого школяра на основі досліджень, здійснених В. Черниш.

Так, на кінець 4 класу початкової школи молодший школяр повинен володіти такими вміннями іншомовної комунікації:

– розуміти і реагувати на повсякденні вирази, відповідно до ситуацій спілкування у межах мовного матеріалу, набутого протягом початкової школи;

– ініціювати і закінчувати діалог;

– вести короткі діалоги етикетного характеру;

– вести діалоги різних типів;

– доцільно використовувати усі типи запитань;

– емоційно забарвлювати діалог, використовуючи відповідну інтонацію, жести, міміку, вигуки, характерні для мовленнєвої поведінки носіїв мови. [4]

Зазначені вміння є лише першим рівнем оволодіння особистістною іншомовною компетентністю, але від нього залежить її подальший розвиток у середній та старшій школі, тому початковий етап вивчення іноземної мови є надзвичайно важливим у структурі розвитку зазначеної компетентності. Існують різні стратегії формування іншомовної компетентності учнів початкової школи у діалогічному мовленні, одна із яких має назву «підказка, оцінка, розширення та повторення»: вчитель пропонує учням описати малюнок до конкретної теми, що вивчається, далі оцінює відповіді учнів, надавши позитивний та конструктивний зворотний зв'язок. Після цього вчитель розширює початкову відповідь учнів за допомогою додаткових лінгвістичних компонентів (нові слова, фрази, репліки), щоб збагатити відповіді учнів. Зрештою, вчитель просить учнів повторити розширені висловлювання. Такий підхід на основі розвитку діалогічного мовлення учнів покращує навички усного мовлення природним чином, а самі учні стають активними учасниками діалогу [6].

Опора на активізацію діалогічного мовлення під час формування іншомовної компетентності молодших школярів залучає останніх до колективного мислення, обміну думками та ідеями, розгляду альтернативних точок зору тощо. Учитель у цьому процесі виступає своєрідним провідником, який спонукає дітей до діалогу та співпраці, спрямовує бесіду у потрібному напрямку. У результатах дослідження, здійсненого іноземними науковцями [7], знаходимо дані, які підтверджують ефективність діалогу як засобу покращення рівня розвитку усної іншомовної комунікативної компетентності, але, разом із тим, автори зауважують, що їхнє дослідження не виявило істотного впливу на словниковий запас молодших школярів.

Інші дослідження процесу впливу діалогічного мовлення учнів на їх комунікативну компетентність розглядають навички усного мовлення, як інструмент для побудови міцної основу, життєво важливої для подальших досягнень дитини в читанні, особливо в розумінні прочитаного. Автори дотримуються теорії, що використання діалогічного мовлення все ж сприяє збільшенню словникового запасу з іноземної мови. Роль учителя в цьому процесі – визначити тему уроку та підібрати слова, які можуть бути важкими для засвоєння учнями. Діалогічну взаємодію на уроці педагог може підкріпити наочністю, оскільки, як відомо, у дітей молодшого шкільного віку переважає наочний тип мислення [8].

Погоджуємося із описаною теорією, адже, на наш погляд, діалогічне мовлення є одним із основних засобів розвитку та формування іншомовних комунікативних навичок. Воно допомагає покращити показники засвоєння іноземної мови у початковій школі,

бо робить процес вивчення мови невимушеним та практично орієнтованим.

Наступна стратегія формування іншомовної компетентності у діалогічному мовленні молодших школярів розглядає процес вивчення мови у двох підходах: перший підхід «зверху вниз» передбачає, що навчання діалогічному мовленню розпочинається зі слухання діалогу-зразка з його наступним варіюванням та створенням на цій основі власних діалогів в аналогічних комунікативних ситуаціях; другий підхід «знизу вверх» має в основі шлях від засвоєння спочатку елементів діалогу (реплік) до самостійної побудови діалогу на основі запропонованої навчальної комунікативної ситуації, що не виключає прослуховування діалогів-зразків [4].

Як бачимо, формування іншомовної компетентності є складним процесом, що передбачає розвиток потенційної здатності особистості до ефективної комунікації іноземною мовою, а також вмотивованого самостійного розширення компонентів іншомовної компетентності – знань, умінь, навичок, поглядів, цінностей, способів поведінки в різних мовленнєвих ситуаціях. Система формування іншомовної компетентності на основі діалогічного мовлення молодших школярів має бути гнучкою та адаптивною, відповідати рівню розвитку учнів та запитам сучасної освітньої системи.

За основу іншомовної компетентності прийнято вважати використання різних засобів діалогічного мовлення, репрезентації, інтерпретації та розуміння реальності, побудови та передачі знань, автоматичної регуляції думок, емоцій та поведінки комунікантів. Розвиток діалогічного мовлення та комунікативних навичок мають велике значення у формуванні іншомовної компетентності, тому важливо практикувати діалогічне мовлення на уроках вивчення іноземної мови, почавши із початкової школи [9].

Виняткову роль діалогічного мовлення молодших школярів у формуванні їх іншомовної компетентності підкреслює М. Каттабоєва, за твердженнями якої діалогічне мовлення раніше розглядалося лише як один із способів обміну інформацією, проте після появи комунікативного підходу його значення кардинально змінилося: діалогічне мовлення стали дефінувати як форму соціально-мовного спілкування і сам процес спілкування [10].

Відтак можемо узагальнити, що діалогічне мовлення є основним засобом формування іншомовної компетентності молодших школярів та виконує ряд важливих функцій, а саме:

– комунікативну – обмін навчальною інформацією, думками, емоціями, враженнями тощо;

– навчальну – за допомогою відтворення навчальних діалогів відбувається засвоєння нових слів та вправляння у їх застосуванні в конкретних мовленнєвих ситуаціях;

– мотиваційну – невимушений діалог робить процес вивчення мови цікавим та невимушеним, завдяки чому підвищується рівень іншомовної компетентності учнів;

– творчу – спонтанний характер діалогічного мовлення дає можливість співрозмовникам змінювати комунікативні ролі, робити діалог емоційно забарвленим, проявляти ініціативу.

Врахувавши результати аналізу наукових джерел, що стосуються обраної проблематики, можемо визначити фактори впливу діалогічного мовлення на формування іншомовної компетентності молодших школярів (рис. 1).

Рис. 1. Фактори впливу діалогічного мовлення на формування іншомовної компетентності молодших школярів

Отже, доведено, що діалогічне мовлення має безпосередній вплив на формування іншомовної компетентності учнів початкової школи, адже становить основу мовленнєвого розвитку дитини. Незважаючи на інші фактори впливу, приміром, індивідуально-психологічні особливості розвитку учнів, вплив

соціуму, вмотивованість тощо, діалогічне мовлення відіграє головну роль у процесі розвитку іншомовної компетентності молодшого школяра.

Практичне значення здійсненого дослідження полягає у визначенні чинників впливу діалогічного мовлення на формування іншомовної компетентності молодших школярів.

Обмеженням проведеного дослідження є переважання дистанційної форми вивчення іноземної мови та переривання навчального процесу повітряними тривогами, що ускладнює можливість практичного підтвердження авторами зазначених теоретичних положень про безпосередній вплив та важливе значення діалогічного мовлення у формуванні іншомовної компетентності молодших школярів.

Вплив умов військового стану. В умовах військового стану в Україні формування іншомовної компетентності стало гострою необхідністю, адже, незважаючи на бойові дії, країна активно рухається в напрямку євроінтеграції, а, отже, потребує громадян, які готові до здійснення успішної міжкультурної комунікації. Крім цього, багато українських школярів, які наразі знаходяться за кордоном, продовжують навчатися в українських школах дистанційно, тому вони найбільш вмотивовані для вивчення іноземної мови, адже перебувають в іншому мовному середовищі. Відтак військовий стан в Україні інтенсифікував процес використання засобів діалогічного мовлення у розвитку іншомовної компетентності молодших школярів.

Перспективи подальших досліджень можуть стосуватися пошуку конкретних методів формування іншомовної компетентності молодших школярів у діалогічному мовленні.

6. Висновки

1. Було проаналізовано науково-педагогічну літературу та визначено, що діалогічне мовлення молодшого школяра – це процес та результат комунікації, що активізує використання навичок спілкування для досягнення мети комунікації. Особливостями діалогічного мовлення дитини зазначеного вікового періоду є емоційність, спонтанність, насиченість мімікою та жестами, а також простота реплік;

2. Визначено сутність поняття «іншомовна компетентність учнів початкової школи» та охарактеризовано процес її формування на за допомогою активізації діалогічного мовлення учнів. Так, з'ясовано, що іншомовна компетентність молодших школярів включає в себе знання, уміння, навички та комунікативні здібності.

3. Новизна отриманих результатів полягає у з'ясуванні взаємозалежності між формуванням іншомовної компетентності молодших школярів та розвитком їх діалогічного мовлення, а також визначенні ролі діалогічного мовлення у зазначеному процесі. Визнання діалогічного мовлення як важливого чинника формування іншомовної компетентності особистості дасть можливість реформувати початковий етап вивчення іноземної мови у напрямку домінування практичного характеру навчання, а не опори виключно на теоретичний виклад мовного матеріалу, що позитивно відобразиться не тільки на мовленнєвому, а й на загальному розвитку учнів.

Конфлікт інтересів

Автори декларують, що не мають конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Автори підтверджують, що не використовували технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Література

1. Мартіна, О. (2019). Діалогічне мовлення як засіб формування комунікативної компетентності учнів початкових класів. Педагогічна освіта: теорія і практика, 27, 375–380.

2. Цибульська, С. М. (2022). Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів. Освіта, наука та культура України в світі: мобільність, глобалізація, інклюзія. Львів, 353–360. Available at: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43172/1/S_Tsybulska%20_ONKUSMGI_IPO.pdf

3. Парфілова, С. Л., Шаповалова, О. В., Череповська, Т. М. (2024). Особливості розвитку діалогічного мовлення молодших школярів засобами групової взаємодії. Педагогічна Академія: наукові записки, 9. https://doi.org/10.5281/zenodo.13381599

4. Черниш, В. В. (2012). Навчання іншомовного діалогічного мовлення в аспекті компетентнісного підходу. Іноземні мови, 4, 11–27. Available at: http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/2240/im_2012_4_4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

5. White, A. (2019). Communication in the early years: An introduction. The Education Hub. Available at: https://theeducationhub.org.nz/communication-in-the-early-years-an-introduction/

6. Chow, B. W.-Y., Hui, A. N.-N., Li, Z., Dong, Y. (2023). Dialogic teaching in English-as-a-second-language classroom: Its effects on first graders with different levels of vocabulary knowledge. Language Teaching Research, 27 (6), 1408–1430. https://doi.org/10.1177/1362168820981399

7. Soomro, N. W., Mirza, Q. (2023). Using Dialogic Pedagogy with Young Learners in English as a Second Language (ESL) Classroom. Journal of Development and Social Sciences, 4 (2), 1015–1025. https://doi.org/10.47205/jdss.2023(4-II)89

8. Gupta, A., Lee, G.-L. (2015). Dialogic Teaching Approach with English Language Learners to Enhance Oral Language Skills in the Content Areas. International Journal of Language and Linguistics, 2 (5), 10–17. Available at: https://digitalcommons.odu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1029&context=teachinglearning_fac_pubs

9. Mayo, I. C., Barrioluengo, E. P. (2017). Oral Communicative Competence of Primary School Students. Journal of Education and Learning, 6 (4), 57–65. https://doi.org/10.5539/jel.v6n4p57

10. Kattaboeva, M. (2023). Role and Significance of Dialogic Speech in Teaching Foreign Languages: Case of Teaching English as a Foreign Language. International Journal of Language Learning and Applied Linguistics, 2 (9), 63–69. Available at: https://inter-publishing.com/index.php/IJLLAL/article/view/2542

Received 03.07.2025
Received in revised form 29.07.2025
Accepted 07.08.2025
Published 24.09.2025

Юлія Олегівна Шинкевич, кафедра початкової освіти, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна, 36003
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-2222-5994
E-mail: juliafediji@gmail.com